

İmam Səccad (ə) haqqında bilmədikləriniz.

İmam Səccad (ə) haqda danışmaq və yazmaq çətindir. Çünki insanların bu böyük imamla tanışlığına şərait çox əlverişsizdir. Əksər tarixçi və təhlilçilər elə bilirlər ki, bu imam bir tərəfdə oturub ibadətlə məşğul olmuş və siyasətə qarışmamışdır. Bəziləri bunu açıqca söyləmişlər, açıq söyləməyənlərin də qənaəti bundan başqa bir şey olmamışdır. Bunu imama verilən ləqəblərdən və deyilən sözlərdən də anlamaq olar.

Bəzi adamlar ona Xəstə ləqəbi verirlər, halbuki onun xəstəliyi Aşura hadisəsinin baş verdiyi bir neçə günü əhatə edirdi, ondan sonra davam etmədi. Hər bir adam ömründə bir neçə gün xəstələnə bilər. Baxmayaraq ki, bu imamın xəstəliyi ilahi məsələhət üçün olmuşdur. Məqsəd bu idi ki, həmin gün Allah yolunda müdafiə və cihad vəzifəsi onun üzərinə düşməsin və gələcəkdə ağır əmanət olan imamət yükünü götürsün, atasından 35, yaxud 34 il sonraya qədər yaşasın və Şiə məzhəbinin ən çətin dövründə ona rəhbərlik etsin.

Siz İmam Səccadın (ə) həyat sərgüzəştlərinə baxsanız, çoxlu diqqətəlayiq və maraqlı hadisələr görərsiniz. Bizim digər imamlarımızın həyatı da belədir. Lakin siz bunların hamısını bir yerə toplasanız da, İmam

Səccadın (ə) həyatını öyrənə bilməzsiniz. Hər bir kəsin əsl həyatı o zaman aydın olar ki, biz onun ümumi istiqamətini bilək və sonra onun həyatının ayrı-ayrı hadisələrini araşdıraq. Bu ümumi istiqamət bilinsə, ayrı-ayrı hadisələr də mənasını tapar. Ümumi istiqamət bilinmədikdə, yaxud səhv bilindikdə isə ayrı-ayrı hadisələr də mənasız olar, yaxud səhv başa düşülər. Bu prinsip yalnız İmam Səccada (ə) və digər imamlara məxsus deyil, hamının həyatında keçərlidir.

İmam Səccadın (ə) Məhəmməd ibn Şahab Zöhriyə məktubu onun həyatından bir nümunədir. Bu, Peyğəmbər (s) ailəsinə mənsub bir şəxsin dövrün bir məşhur aliminə məktubudur. Bu barədə müxtəlif fikirlər irəli sürmək olar: bu məktub köklü və geniş bir mübarizənin bir hissəsi, yaxud sadəcə pis işlərdən çəkəndirmə və yaxud bir nəfərin başqa birisinə etirazı sayıla bilər. Öz-özlüyündə və o dövrün digər hadisələrini nəzərə almadan bu məktublaşmadan bir şey anlamaq olmaz. Demək istəyirəm ki, hər hansı hadisəni imamın həyatındakı ümumi istiqamətdən ayırsaq, onun bioqrafiyası anlaşılmaz. Mühüm olan budur ki, biz ümumi istiqaməti diqqətdə saxlayaq.

Bizim ilk mövzumuz İmam Səccadın (ə) həyatdakı ümumi istiqaməti haqqadır. Bunu o həzrətin öz sözlərindən və həyatından faktlarla, eləcə də imamların həyatına dair ümumi qənaətlə xatırladacaq və izah edəcəyəm.

Bizim fikrimizcə, İmam Həsənin (ə) qırxıncı ildə həyata keçən sülhündən sonra Peyğəmbər (s) Əhli-beyti evdə oturub yalnız ilahi hökmləri başa düşdükleri kimi bəyan etməklə qane olmadılar. Sülhün əvvəlindən bütün imamların proqramı bu idi ki, nəzərdə tutduqları şəkildə İslam hakimiyyəti qurmaq üçün fəaliyyət göstərsinlər. Bunu İmam Müctəbanın (ə) həyatında və sözlərində aydın şəkildə görürük.

İmam Həsənin (ə) işi köklü, çox dərin və fundamental iş idi. İmam Həsən (ə) on il belə yaşadı. O bu müddətdə öz ətrafına bəzi qüvvələr topladı və yetişdirdi. Bəzi adamlar müəyyən yerlərdə öz şəhadətləri, öz etirazları ilə Müaviyə rejiminə qarşı çıxdılar və nəticədə onu zəiflətdilər.

Ondan sonra növbə İmam Hüseyinə (ə) çatdı. O həzrət də Mədinədə, Məkkədə və digər yerlərdə eyni üsulu davam etdirdi. Nəhayət, Müaviyə dünyadan köçdü və Kərbəla hadisəsi baş verdi. Kərbəla hadisəsi İslamın gələcəyi üçün çox faydalı və səmərəli qiyam olsa da, hər halda, İmam Həsənin (ə) və İmam Hüseyinin (ə) izlədiyi məqsədi gecikdirdi. Çünki xalq qorxudub İmam Həsənin (ə) və İmam Hüseyinin (ə) yaxın ətrafını məhv etdilər, hakimiyyətlərini möhkəmlətdilər. Bu təbii şəkildə baş verdi. Əgər İmam Hüseyinin (ə) qiyamı bu formada olmasaydı, güman ki, ondan sonra və ona yaxın gələcəkdə Şiə hakimiyyətinə şərait yaranardı. Bu o demək deyil ki, İmam Hüseyin (ə) qiyam etməməli idi. Əslində şəraitə görə həmin vaxt İmam Hüseyinin (ə) qiyamı mütləq baş verməli idi. Bunda heç bir şübhə yoxdur.

Lakin o şərait olmasaydı və İmam Hüseyin (ə) şəhid edilməsəydi, böyük ehtimalla İmam Həsənin (ə) nəzərdə tutduğu gələcək tezliklə həyata keçərdi.

İmamlar bu xətti və məqsədi izləyir, həmişə İslam hakimiyyəti qurmağa çalışırdılar. İmam Səccadın (ə) fəaliyyəti əslində İmam Hüseyin (ə) Kərbəladə şəhid edildəndən və o, xəstə vəziyyətdə əsir aparıldıqdan başladı. Əgər o zamana qədər İmam Həsən (ə) və İmam Hüseyin (ə) sözügedən gələcəyi təmin etməli idilərsə, o zamandan İmam Səccad (ə) vəzifəsinə başlamalı oldu və sonra da digər imamlar.

Buna əsasən, biz İmam Səccadın (ə) bütün həyatında bu ümumi məqsədi və əsas xətti axtarmalı, mütləq bilməliyik ki, İmam Səccad İmam Həsən (ə) və İmam Hüseyin (ə) nəzərdə tutduğu amalı həyata keçirmək istəyirdi.

İmam Səccad (ə) hicri tarixi ilə 61-ci ilin aşurasında imamətə çatdı, 94-cü ildə də zəhərlənilərək şəhid edildi. O həzrət bütün bu müddətdə həmin məqsədi izlədi. İndi bu baxışla İmam Səccadın (ə) gördüyü işləri araşdırın. Görün hansı mərhələləri keçdi, hansı taktikalardan istifadə etdi və hansı nailiyyətləri əldə etdi. O həzrətin bütün cümlələrini, hərəkətlərini, Səhifeyi-Səccadiyyədə toplanmış dualarını, münacatlarını və raz-niyazlarını həmin ümumi xəttə və həmçinin imamət müddətində müxtəlif qüvvələrə qarşı tutduğu müxtəlif mövqelərə əsasən izah etmək olar:

1- Übeydullah ibn Ziyadın və Yezidin qarşısında çox şücaətli və fədakar mövqe seçməsinə;

2- Yezid hakimiyyətinin üçüncü ilində və Yezidin əmri ilə Mədinəni dağıdıb xalqın mallarını qarət edən Müsrif ibn Üqbənin qarşısında çox yumşaq və mülayim mövqe seçməsinə;

3- Ən güclü və ən ağıllı Əməvi xəlifəsi olan Əbdülməlik ibn Mərvan qarşısında bəzən sərt, bəzən isə mülayim mövqe seçməsinə;

4- Ömər ibn Əbdüləzizlə rəftarına;

5- İmamın səhabələri və dostları ilə rəftarına və dostlarına verdiyi tövsiyələrə;

6- Saraya və zalım hakimlərə bağlı alimlərlə rəftarına.

Bütün bu hərəkət və rəftarları diqqətlə araşdırmaq lazımdır. Mənim qənaətim budur ki, bu ümumi xətt diqqətdə saxlansa, hər bir hərəkət və hadisə çox dəqiq və səlis məna kəsb edər. Əgər İmam Səccadın (ə) həyatını belə araşdırsaq, o həzrətin yer üzündə Allah hakimiyyətini həyata keçirməkdən və İslamı reallaşdırmaqdan ibarət olan müqəddəs məqsəd yolunda bütün səyindən istifadə edən, ən peşəkar və ən təsirli fəaliyyətlə məşğul olan, Aşura hadisəsindən sonra tükənmək üzrə olan İslam karvanını nəzərəcarpacaq həddə inkişaf etdirən, iki böyük və əsas məsuliyyəti – bu haqda danışacaq və deyəcəyik ki, bizim imamlarımız onların hər ikisini üzərlərinə götürmüşdülər - həyata keçirmiş, işlərdə siyasət, şücaət, diqqət və zərifliyə əməl etmiş bir insan olduğunu bilərik. O, tarixin bütün peyğəmbərləri və uğurlu insanları kimi 35 il yorulmaz mübarizədən və missiyasını yerinə yetirəndən sonra şərəflə dünyadan köçdü və məsuliyyəti özündən sonrakı imama - İmam Baqirə (ə) tapşırırdı. İmamətin və yer üzündə Allah hakimiyyətini qurmaqdan ibarət olan böyük vəzifənin İmam Baqirə (ə) tapşırılması hədislərdə aydın şəkildə göstərilmişdir. Rəvayətdə deyilir ki, İmam Səccad (ə) övladlarını toplayandan sonra Məhəmməd ibn Əliyə, yəni İmam Baqirə (ə) buyurdu ki, bu sandığı və silahı götür, bunlar sənə əmanətdir. Sandığı açdıqda isə içində Quranın və bir kitabın olduğunu gördülər.

Məncə o silah siyasi rəhbərliyin, kitab isə ideoloji və düşüncə rəhbərliyinin rəmzidir. İmam onu özündən sonrakı imama təhvil verib rahatlıqla, arxayınlıqla, Allah-Taalanın və ayıq insanların qarşısında çox başıuca halda dünya ilə vidalaşdı. İmam Səccadın (ə) həyatının ümumi təsviri bu idi. (İslamın keşikçisi, say: 6)

İmam Səccadın (ə) dövrü çoxlu çətinliklərlə başlayır. Kərbəla hadisəsi Şiə mərkəzlərində və hətta İslam dünyasının hər bir yerində güclü bir təkan yaratdı. Qətl, təqib, işgəncə və zülm əvvəllər də vardı, amma Peyğəmbər (s) oğlunu öldürmək, Peyğəmbər (s) ailəsini əsir tutmaq, şəhər-şəhər gəzdirmək, Zəhra (ə) əzizinin - Peyğəmbərin (s) onu necə öpdüyünü görənlər hələ də vardı - başını nizəyə taxmaq İslam dünyasını heyrətə saldı. Heç kəs vəziyyətin bu həddə çatacağına inanmazdı. Əgər həzrət Zeynəbə aid edilən bir şeir düzgün olsa, sözügedən məzmunu çatdırır və bu hal bütün xalqa aiddir. Qəfildən siyasətin dəyişdiyi, şiddətin güman edildiyindən artıq olduğu hiss olundu, təsəvvüredilməz məsələlər həyata keçdi. Buna görə, Kufə istisna olmaqla bütün İslam dünyasını güclü qorxu bürüdü. Kufə yalnız Təvvabin qrupunun və sonra Muxtarın sayəsində bundan uzaq qaldı. Kərbəla hadisəsindən irəli gələn qorxu Mədinədə, digər yerlərdə, hətta bir qədər sonra Abdullah ibn Zübeyrin qiyam etdiyi Məkkədə də vardı. İslam dünyasında misilsiz bir qorxu hökm sürürdü.

Xalqın dini, əxlaqı islah olunmalı, xalq fəsad batlağından çıxmalı, dinin məğzi və ruhu olan mənəvi istiqamət cəmiyyətdə yenidən dirçəlməli idi. Buna görə siz İmam Səccadın (ə) zahidliyə geniş yer

verdiyini görürsünüz: "Dünyaya meylsiz və axirətə rəğbətli olanların əlaməti..."[115] Bu, geniş bir söhbətin bağlanğıcıdır. Bu söhbətdə də bəzi məsələlərə və qeyd etdiyimiz məqsədlərə işarə var.

İmam Səccadın (ə) sözlərinin çoxu zahidlik haqqdadır, dua formasında söylənmiş İslam təlimləridir. Qeyd etdiyimiz kimi, o dövrdə olan repressiya və əlverişsiz durum İmam Səccadın (ə) insanlarla açıq danışmasına imkan vermir. Manəə isə yalnız hakim qüvvələr deyildi, xalq da istəmirdi. O cəmiyyət ümumiyyətlə fəsad dolu zay bir cəmiyyət idi, yenidən qurulmalı idi. 61-ci ildən 95-ci ilə qədər sürən 34-35 ildə İmam Səccadın (ə) həyatı belə keçdi. Əlbəttə, zaman ötdükcə vəziyyət yaxşılaşdı. Çünki İmam Sadiq (ə) "Hüseyndən (ə) sonra insanlar dindən döndülər" hədisinin davamında deyir ki, sonradan gəldilər və çoxaldılar. Biz görürük ki, həqiqətən belədir. İmam Baqirin (ə) dövründə artıq vəziyyət dəyişmişdi. Bu, İmam Səccadın (ə) 35 illik zəhmətlərinin səmərəsi idi. (1986)

Bəzən düşüncülər ki, İmam Səccad (ə) Bəni-Üməyyə hakimiyyətinə qarşı çıxmaq istəsəydi, o da qiyama qalxmalı, yaxud Muxtara və ya Abdullah ibn Hənzələyə qoşulmalı, onlara rəhbərlik etməli və açıq silahlı mübarizə aparmalı idi. Həzrət Səccadın (ə) dövrünün vəziyyətini nəzərə alanda isə bu təfəkkürün imamların məqsədinə əsasən yanlış olduğunu anlamaq olar.

İmamlar, o cümlədən İmam Səccad (ə) belə bir şəraitdə açıq radikal addımlar atsaydı, şübhəsiz, şialiyyənin kökü kəsilər, Əhli-beyt məktəbinin, vilayət və imamət quruluşunun bütün inkişaf perspektivləri məhv olardı. Məhz buna görə İmam Səccad (ə) Muxtarla açıq əməkdaşlıq etmədi. Düzdür, bəzi rəvayətlərdən Muxtarla gizli əlaqəsinin olduğu görünür, amma heç şübhə yoxdur ki, aşkar şəkildə heç bir əlaqəsi olmayıb və hətta bəzi rəvayətlərə əsasən onu pisləyib də. Bu da çox təbii məsələdir. Bu onların arasındakı əlaqənin hiss olunmaması üçün təqiyə metodundan istifadədir.

Muxtar qələbə çalsaydı, hakimiyyəti Əhli-beytə verərdi, amma məğlub olsaydı, İmam Səccadın (ə) onunla əlaqəsinin bilindiği təqdirdə, bunun ziyanı İmam Səccada (ə) və Mədinə şialərinə də toxunardı, şialiyyənin sonu çatardı. Bu səbəbdən İmam Səccad (ə) onunla heç bir açıq əlaqə qurmurdu.

Rəvayətdə deyilir ki, Müslim ibn Üqbə Hərrə hadisəsində Mədinəyə gələndə hamı onun ilk növbədə Əli ibn Hüseynlə (ə) haqq-hesab çəkəcəyinə əmin idi. Lakin İmam Səccad (ə) elə dəqiq siyasət işlətdi ki, bu bəla dəf edildi, o həzrət qaldı və Şiənin əsas mərkəzi kimi fəaliyyətini davam etdirdi.

Düzdür, bəzi əsərlərdə, o cümlədən "Bihar əl-ənvar" kitabında həzrət Səccadın (ə) Müslim ibn Üqbənin yanında özünü alçaldaraq ona təzim etdiyini ifadə edən rəvayətlər var. Mən bu rəvayətləri

qəti şəkildə rədd edirəm. Çünki:

Əvvəla, bunlar heç bir doğru hədis sənədinə əsaslanmır;

İkincisi, məzmun baxımından onları təkzib edən digər rəvayətlər vardır.

İmam Səccadın (ə) Müslim ibn Üqbə ilə görüşünə dair bir-biri ilə uyğun olmayan çoxlu rəvayətlər var. Bu rəvayətlərin bəzisi imamların rəftar və üsuluna daha uyğundur. Biz təbii ki, onları qəbul edirik. Onları qəbul edəndə isə digər rəvayətlər bütünlüklə rədd edilir və mən onların qeyri-düzgün olmasına şübhə etmirəm.

Hər halda, İmam Səccad (ə) o rəvayətlərin bəzində göstərilən şəkildə rəftar etməmişdir, amma şübhə yoxdur ki, Müslim ibn Üqbəyə sərt münasibət də göstərməmişdir. Çünki belə olsaydı, onu qətlə yetirərdi və bu, İmam Səccadın (ə) vasitəsi ilə apalıran İmam Hüseyn (ə) düşüncəsinə ölümcül zərbə vurardı. İmam Səccad (ə) qalır və İmam Sadiqin (ə) hədisində gördüyümüz kimi, insanlar yavaş-yavaş ona qoşulur və çoxalırlar. İmam Səccadın (ə) işləri belə ağır, əlverişsiz və çətin şəraitdə başlayır.

İmam Səccadın (ə) 34 illik imamət dövrünün çoxu Əbdülməlikin hakimiyyətinə təsadüf edir. Əbdülməlik rejimi imamın həyatına və rəftarına tam nəzarət edirdi. Onun hətta özəl ailədaxili məsələləri də təyin olunmuş casuslar tərəfindən xəbər verilir.

İmam Səccadın (ə) məqsədləri

İmam Səccadın (ə) dövrünün şəraiti aydın oldu. İndi imam belə bir şəraitdə işə başlamaq istəyir. Mən imamların seçdiyi məqsəd və üsula qısa işarə vurub o həzrətin həyatının bu üsulla bağlı xırdalıqlarına keçəcəyəm.

Şübhəsiz, həzrət Səccadın (ə) son məqsədi İslam hakimiyyəti qurmaqdır. İmam Sadiqin (ə) hədisində qeyd olunduğu kimi, Allah-Taala 70-ci ili İslam hakimiyyəti üçün nəzərdə tutmuşdu. Həzrət Hüseyn ibn Əlinin (ə) şəhid edildiyinə görə isə 147-148-ci illərə qədər təxirə saldı. Bu onu göstərir ki,

İmam Səccadın (ə) və digər imamların son məqsədi İslam hakimiyyəti qurmaq olmuşdur. Amma o şəraitdə İslam hakimiyyəti necə qurula bilərdi? Bunun üçün bir neçə məqama aydınlıq gətirmək lazımdır:

1- Həqiqi daşıyıcıları imamlardan ibarət olan və İslam hakimiyyətinin əsası sayılan düzgün İslam düşüncəsi yazılmalı, tədris olunmalı və yayılmalıdır.

İslam cəmiyyəti uzun illər düzgün İslam düşüncəsindən uzaq qaldığı, xalq arasında düşüncə şəraiti yaradılmadığı və əsaslı hökmlər yazılmadığı halda düzgün İslam təfəkkürü əsasında hakimiyyət qurmaq olardı?!?

İmam Səccadın (ə) ən böyük rolu əsl İslam təfəkkürünü – yəni tövhidi, nübüvvəti, insanın mənəvi məqamını, Allahla əlaqəsini və digər mövzuları yazmasıdır. Səhifeyi-Səccadiyyənin ən başlıca rolu bu idi. Siz Səhifeyi-Səccadiyyəyə nəzər salıb, sonra o dövrün insanların İslam düşüncəsinə baxsanız, bunların bir-biri ilə nə qədər fərqli olduğunu görürsünüz. İslam dünyasının bütün insanların maddiyyət istiqamətində, maddi amillərə doğru hərəkət etdiyi, xəlifə Əbdülməlik Mərvandan tutmuş onun ətrafındakı alimlərə, o cümlədən Məhəmməd ibn Şahab Zöhriyə qədər hamının özünü və dünyasını düşündüyü zaman İmam Səccad (ə) insanlara müraciətlə deyir: "Bu it artığını öz adamlarına buraxan azad bir insan yoxdurmu?!"

Bu cümlədə İslam təfəkkürü mənəviyyəti məqsəd seçməkdən, mənəvi və dini amallar naminə çalışmaqdan, insanı Allaha və üzərinə düşən vəzifələrə bağlamaqdan ibarətdir. Bu, özəmənkı insanların maddi təmayüllərinin yaratdığıın əksidir. Bunu bir misal kimi söylədim. İmam Səccad (ə) o qədər belə işlər görməli idi ki, nəticədə düzgün İslam təfəkkürü İslam cəmiyyətində qorunsun və məhv olmasın. Bu, İmam Səccadın (ə) ilk işi idi.

2- İnsanları hakimiyyətə haqlı olanlarla tanış etmək lazım idi. İmam Səccadın (ə) dövrünə qədər Peyğəmbər (s) ailəsi əleyhinə on illərlə aparılan əks-təbliğət öz işini görmüş, İslam dünyasını bürümüş, Peyğəmbərin (s) dilindən Əhli-beytin hərəkət istiqamətinin əksinə, hətta bəzən lənətlənməsinə dair çoxlu saxta hədislər quraşdırılmış və xalq arasında yayılmışdı. İnsanların Əhli-beytin həqiqi və mənəvi məqamından əsla xəbərləri yox idi. Belə olan şəraitdə Əhli-beyt tərəfindən necə hakimiyyət qurula bilərdi?!

Buna əsasən, İmam Səccadın (ə) digər mühüm məqsəd və hərəkətlərindən biri budur ki, xalqı Əhli-beytin haqlı, vilayət, imamət və hakimiyyət məqamına sahib və onların Peyğəmbərin (s) həqiqi

xəlifələri olması barədə maarifləndirsin, xalq bu məsələlərlə tanış olsun. Bu, İslam ideologiyasından və İslam təfəkküründən olsa da, eyni zamanda siyasi mahiyyət daşıyır və hakim rejim əleyhinə siyasi hərəkət sayılır.

3- İmam Səccad (ə) gələcək siyasi hərəkətlərin əsas mərkəzi olan bir təşkilat yaratmalı idi. Xalqın repressiya, yoxsulluq, maddi və mənəvi sıxıntılar səbəbindən tənhalığa, yalqızlığa, bir-birindən kənar gəzməyə vərdiş etdiyi, güclü təzyiq və qorxu altında şiələrin təşkilati dayaqlarının məhv edildiyi bir cəmiyyətdə İmam Səccad (ə) tək-tənha, yaxud pərakəndə və təşkilatsız bir qrupla necə işləyə bilərdi?!

Bu baxımdan, İmam Səccadın (ə) başqa bir işi şiələri təşkilatlandırmaqdır. Bizim fikrimizcə, bu təşkilat Əmirəlmömininin (ə) dövründən olmuş, Aşura faciəsindən, Hərrə hadisəsindən və Muxtarın məğlubiyyətindən sonra isə dağılmışdı. İmam Səccad (ə) bunu yenidən bərpa etməli idi.

Nəticə budur ki, İmam Səccadın (ə) üç əsas işi var:

1. Uzun müddət təhrif edildikdən və undulduqdan sonra İslam düşüncəsini düzgün formada və Allahın nazil etdiyi kimi yazmaq;

2. Əhli-beytin xilafət və imamətə haqlılığını isbat etmək;

3. Peyğəmbər (s) ailəsinin tərəfdarları olan şiələr üçün nizam-intizamlı təşkilat yaratmaq.

Biz bu üç əsas işi araşdırmalı və görməliyik ki, İmam Səccad (ə) həyatı dövründə onların hansına təşəbbüs göstərmişdir. Bu üç işin kənarında ikinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edən digər işlər də görülmüşdür; misal üçün, repressiv mühiti müəyyən həddə açmaq üçün bəzən imamın özü, yaxud tərəfdarları tərəfindən bəzi fikirlər bildirilmiş və addımlar atılmışdır.

İmamın tərəfdarları, yaxud özü bir qədər möhkəmləndikdən sonra çoxlu məsələlərdə müəyyən fikirlər irəli sürmüşlər. Bu fikirlər yalnız sözügedən qorxu mühitini aradan qaldırmaq və tutqun səmada bir qədər gözəl hava yaratmaq üçün olmuşdur. Bu, ikinci dərəcəli işlərdən biridir. Belə işlərə dair nümunələri qeyd edəcəyəm.

İkinci dərəcəli işlərdən başqa birisi hakim rejimlə, yaxud ona bağlı qüvvələrlə yüngül toqquşmadan ibarətdir. Bu toqquşma İmam Səccadla (ə) Əbdülməlik və ona bağlı olan azğın alimlər, o cümlədən Məhəmməd ibn Şahab Zöhri arasında, həmçinin imamların tərəfdarları ilə xəlifələrin tərəfdarları arasında dəfələrlə baş vermişdir. Bu işlər cəmiyyəti bir qədər açmaq məqsədi ilə görülmüşdür.

Kimsə mənim bəyan etdiyim amilləri nəzərə alaraq İmam Səccaddan (ə) nəql olunan əxlaqi rəvayətləri, moizələri, məktubları, digər hədisləri və onun həyatında baş verən hadisələri araşdırsa, hamısına düzgün dərk edər, onların hamısının işarə vurduğumuz bu üç istiqamətdən birində olduğunu və bunların ümumilikdə İslam hakimiyyəti yaratmaq üçün baş verdiyini görər. Əlbəttə, imam İslam hökumətinin onun öz dövründə qurulması haqda düşünür və bunun gələcəkdə, yəni İmam Sadiqin (ə) dövründə həyata keçəcəyini bilirdi. (İslam keşikçisi, say: 8)

Bu üç işlə İslam hakimiyyəti və Əli (ə) quruluşu yaratmağa şərait yaranırdı. Bir daha vurğulamaq istəyirəm ki, İmam Sadiqdən (ə) fərqli olaraq, İmam Səccad (ə) bu hakimiyyətin öz imamlığı dövründə qurulmasını və İslam hökumətinin o zaman bərqərar olunmasını düşünmürdü. Çünki, onun dövründə buna şərait yox idi, zülm, repressiya, şiddət və təzyiq o qədər çox idi ki, onları otuz il ərzində aradan qaldırmaq mümkün deyildi. İmam Səccad (ə) gələcək üçün çalışırdı. Hətta çoxlu dəlillərə əsasən başa düşürük ki, İmam Baqir (ə) də öz dövründə İslam hakimiyyəti qurmaq niyyətində deyildi. Yəni 61-ci ildən İmam Səccadın (ə) şəhid edildiyi 95-ci ilə və 95-ci ildən İmam Baqirin (ə) şəhid edildiyi 114-cü ilə qədər bu hakimiyyətin reallaşması haqda düşünür və gələcək üçün çalışırdılar. İşarə vurduğumuz kimi, İmam Səccadın (ə) uyğun fəaliyyət proqramı uzunmüddətli idi.

İndi İmam Səccadın (ə) sözlərini araşdırmaq və qeyd etdiklərimizə onun sözlərindən nümunələr göstərmək istəyirik. Çünki İmam Səccadın (ə) həyatını təhlil edəndə bizim bu məqsəd üçün ən əsas mənbəyimiz o həzrətin sözləridir.

Bütün imamların həyatına dair araşdırma üsulumuz budur. Biz imamların fikirlərini və onların dilindən çıxan rəvayətləri onların həyatını öyrənmək üçün ən yaxşı mənbə və əsas sayırıq. Lakin öncə də qeyd etdiyim kimi, biz bu sözləri o zaman düzgün dərk edə bilərik ki, imamların hərəkət istiqaməti, bu mübarizə və fəaliyyətdə onların məqsədi ilə tanış olaq. Belə olmasa, onların sözlərini də pis izah edərik. Sözügedən məqsədin özü də onların sözləri sayəsində başa düşülür. Hər halda, bu məqsədlə tanış olduqdan sonra görəcəyik ki, imamların sözlərindən bu sahədə necə düzgün bəhrələr götürə bilərik.

Mövzuya başlamazdan öncə qısa bir məqamı xatırlatmaq istəyirəm. İmam repressiya çağında yaşadığından və nəzərdə tutduğu fikirləri açıq-aşkar söyləyə bilmədiyindən moizə və dua üsulundan istifadə edirdi. Dua və Səhifeyi-Səccadiyyə haqda sonra danışacağıq. Moizə isə o həzrətdən nəql olunan söz və rəvayətlərə aiddir. İmam Səccadın (ə) əksər sözləri, bəlkə də demək olar ki, hamısı moizə üslubundadır. İmam moizə və nəsihət əsnasında qabaqca işarə vurduğum məsələni bəyan etmişdir. Siz bu sözlərə baxanda imamın çox dəqiq və ağıllı üsulunu görürsünüz. Həmin üsulla moizə və nəsihət əsnasında xalqın beyninə salmaq istədiklərini insanlara ötürür. Bu, düzgün düşüncə və ideologiyaları ötürməyin ən yaxşı tərzidir.

İmam Səccadın (ə) sözlərində siyasi mübarizə motivləri

Burada "Tühəf əl-üqul" kitabında İmam Səccaddan (ə) nəql olunmuş sözləri araşdırmaq istəyirik. Bu sözlərdə qeyd etdiyimiz cəhətlərə işarə vurulan bir neçə məsələ müşahidə olunur.

Bunların bir qismi ümumi insanlara ünvanlanan sözlərdir. Bu sözlərin özündən bəlli olur ki, dinləyici və oxucu İmam Səccadın (ə) yaxınlarından və kadrlarından olan xüsusi qrup deyil.

Bu müraciətdə daim Quran ayələrinə istinad olunur. Çünki İmam Səccada (ə) bir imam kimi baxmayan ümumi xalq onun sözlərinə dəlil və əsas istəyir. Buna görə də imam ya Quran ayələrinə istinad edir, ya da metaforik şəkildə ayələrdən yardım alır. Bu rəvayətdə birbaşa və ya dolaylı şəkildə bəlkə də əllidən artıq Quran ayəsinə istinad edilir. Digər rəvayətdə isə müraciət tərəfi möminlər olduğundan belə deyil. Onlar İmam Səccadı (ə) tanıyır, sözlərini qəbul edirlər. Buna görə də daha Quran ayələrinə istinad etmir. Əvvəldən axıra qədər baxsanız, görərsiniz ki, Quran ayəsi çox azdır.

"Tühəf əl-üqul" kitabında nəql olunmuş bu geniş rəvayətin əvvəlində deyilir ki, bu, İmam Səccadın (ə) səhabələrinin, şüabələrinin və dostlarının hər cümə günü kollektiv, yaxud fərdi şəkildə oxumaları üçün moizədir. Bu geniş rəvayətin özündən onun geniş kütlə üçün nəzərdə tutulduğu anlaşılır. Burada əvvəla müraciət "Ey möminlər!", yaxud "Ey qardaşlar!" formasında deyil, ümumi müraciət formasında "Ey insanlar!" deyilir; halbuki bəzi rəvayətlər möminlərə müraciətlə başlayır. Deməli, burada müraciət tərəfi ümumi kütlədir.

İkincisi, bu rəvayətdə hakim rejimi açıq şəkildə qınayan bir şey yoxdur, insanın bilməli

olduğu etiqadları və İslam təlimlərini xatırladır. Qeyd etdiyim kimi, bunların hamısı nəsihət formasındadır. Rəvayət belə başlayır: "Ey insanlar! Allahdan çəkinin və təqvalı olun! Bilin ki, Ona tərəf qayıdacaqsınız".[116] Söz moizə formasında başlayır, sonra isə İslam etiqadlarına toxunub insanların diqqətini İslamı düzgün dərk etməyə yönəldir. Bunun mənası odur ki, İslamı düzgün anlamırsınız. O bu yolla insanlarda İslamı düzgün tanımağa maraq oyadır.

Görün İmam Səccad (ə) nə qədər maraqlı üslubdan istifadə edir. Nəsihət edərək deyir ki, qəbrə qoyulacağın zamandan qorx; o zaman Nəkir və Münkər yanına gəlib səndən ilk olaraq ibadət etdiyən Allah haqda soruşacaqlar. O, dinləyicilərin beynində Allahı tanımağa və tövhidi dərk etməyə maraq oyadır. Sonra insanlarda nübüvvət məsələsini öyrənməyə maraq oyadır: "Və sənə göndərilən Peyğəmbər haqda soruşacaqlar". Sonra isə buyurur: "İnandığın dinin və oxuduğun kitabın haqda soruşacaqlar".

Sonra İslamın bu əsas etiqadları olan tövhid, nübüvvət, Quran və din arasında nəzərdə tutduğu əsas məqamı bəyan edir: "Və vilayətinə inandığın imamın haqda soruşacaqlar"[117]. Burada imamət məsələsini irəli sürür. İmamların sözündə imamət məsələsi hakimiyyət deməkdir. Vilayət və imamət arasında fərq yoxdur. Vəli və imamın müxtəlif fərqli mənalara olsa da, imamların vilayət və imamət sözlərində məqsəd birdir. Burada deyilən imam cəmiyyəti həm dini baxımdan hidayət, həm də dünyəvi baxımdan idarə vəzifəsini daşıyan şəxs, yəni Peyğəmbərin (s) canişinidir. İmam cəmiyyətin rəhbəri, həm dinimizi öyrəndiyimiz, həm də dünyamızın idarəsini tapşırığımız şəxsdir. Həm dini, həm də dünyəvi işlərdə ona itaət göstərmək vacibdir. Lakin siz görün Şiə dünyasında uzun əsrlər boyu bu məsələ necə səhv mənada oturuşmuşdu. İnsanlar elə bilirdilər ki, bir nəfər cəmiyyətdə hakim olub ölkəni idarə etməli, müharibə, sülh və digər işləri görməli, vergi təyin etməli, xalqa fərman verməli, qadağalar qoymalıdır, bir nəfər də dini işləri idarə etməlidir. Birincisi hakim, ikincisi isə qeyb dövründən sonra alim, imamların dövründə isə imamdır. Yəni biz imamların yaşadığı dövrdə onları qeyb dövründəki din alimi kimi təsəvvür edirdik. Bu səhv təsəvvürdür.

İmam - rəhbər deməkdir. İmam Sadiq (ə) Minada, yaxud Ərəfatda belə fəryad edirdi: "Ey insanlar! Həqiqətən Allahın rəsulu imam olmuşdur". İmam xalqın həm dini, həm də dünyəvi işlərinə rəhbərlik edəndir. İmam Səccadla (ə) eyni vaxtda yaşamış Əbdülməlik Mərvanın dövründəki İslam cəmiyyətində bu səhv mənə oturuşmuşdu. Cəmiyyətin imamlığı - yəni imamətin mühüm sahəsi olan quruluşun və xalqın idarəsi sahiblərindən alınıb ləyaqəti olmayanlara tapşırılmışdı. Həmin ləyaqətsizlər də özlərini imam bilir, hakimiyyətdə olduqları uzun müddət boyu xalq tərəfindən imam tanınırdılar. Yəni insanlar Əbdülməlik Mərvanı, ondan öncə Mərvanı, ondan öncə Yezidi, Əbdülməlikdən sonra digərlərini imam tanıyır, cəmiyyətin rəhbəri və xalqın ictimai quruluşuna hakim kimi qəbul edirdilər. Bu, insanların beynində oturuşmuşdu.

İmam Səccad (ə) qəbirdə imamət haqda soruşulacağını söyləyəndə demək istəyir ki, sənə düzgün imam seçib-seçmədiyən haqda sual verəcəklər: Sənə hakim olan və cəmiyyətini idarə edən şəxs həqiqətən imam idimi? Allah onun imamlığına razı idimi? O bu sözlə xalqın diqqətini bu məsələyə cəlb edir, xalqı oyadır, o zaman Bəni-Üməyyə rejiminin unudurmağa çalışdığı imamət məsələsini moizə şəklində və ümumi müraciətlə insanların beynində canlandırır. Bu, İmam Səccadın (ə) çox sakit üsullarından biridir. Sonra sərt üsulları haqda danışacağıq. Buna əsasən, ümumi xalqa aid olan müraciətdə görürük ki, imamlar İslam təlimlərini, o cümlədən özləri nəzərdə tutduqları məsələləri moizə formasında xalqın beyninə salır və insanların bu məsələləri öyrənməsinə çalışırlar.

Bu müraciətdə iki diqqətəlayiq məqam var:

Biri budur ki, imamın ümumi müraciətində deyilən bu sözlər təlimat yox, xatırlatmadır. Yəni imam burada insanlara tövhid məsələsini incələmək, yaxud nübüvvət məsələsini izah etmək istəmir, bunu onlara xatırladır. Çünki o zaman Peyğəmbərin (s) dövründən hələ o qədər ötməmişdi ki, İslam etiqadları tamamilə dəyişsin və təhrif edilsin. O zaman Peyğəmbəri (s), ilk xəlifələri, böyük imamlarımız olan Əmirəlmöminini (ə), İmam Həsəni (ə) və İmam Hüseyini (ə) görmüş çoxlu şəxslər vardı. İctimai quruluş baxımından elə vəziyyət yaranmamışdı ki, insanlar tövhid, nübüvvət, yaxud məad və Quran məsələlərinə dair səhv fikirdə olsunlar və onlarda köklü təhrif yaransın. Bəli, yadlarından çıxmışdı, maddi həyat İslam düşüncəsinin, İslama etiqad və təmayülün tamamilə unudulmasına səbəb olmuşdu.

Cəmiyyətdə dünyəvi və maddi amillər xalqı elə sıxırdı ki, həyatda mənəviyyatda və xeyir işlərdə yarışma imkanının olması ümumiyyətlə unudulmuşdu, heç kim bu barədə düşünmürdü. Bu sahədə öyrəndikləri yalnız zahiri və dayaz məsələlər idi. Bu cəmiyyətdə Peyğəmbərin (s) dövründə və ona yaxın zamanda mövcud olan təsəvvür, hiss və dərk yox idi. Bu dərkin yaranması üçün onu xatırlatmağa ehtiyac vardı.

Sonrakı dövrlərdə, məsələn İmam Sadiqin (ə) dövründə isə belə deyildi. O zaman müsəlmanlar arasında çoxlu mütəkəllimlər, dırnaqarası filosof və mütəfəkkirlər peyda olub müxtəlif adlar altında böyük məscidlərdə, məsələn Mədinə məscidində, hətta Məscidül-həramda və Şam məscidində oturub azğın etiqad və fikirlərini tədris edirdilər. İbn Əbilövca kimi bir şəxs ateizmi tədris edir, buna əsaslar gətirirdi. Buna görə də İmam Sadiqin (ə) sözlərində tövhidin, nübüvvətin və bu kimi məsələlərin dəlillə bəyan olunmasını görürsünüz. Çünki rəqibin dəlilinə qarşı dəlil göstərməyə ehtiyac vardı. İmam Səccadın (ə) sözlərində isə belə bir şey yoxdur. O, İslam mövzularını əsaslı şəkildə bəyan etmək istəmir, yalnız xatırladır və işarə vurur: "Qəbirdə səndən tövhid və nübüvvət haqda soruşacaqlar". Bu, insanları oyatmaq, onlarda bu məsələyə qarşı maraq yaratmaq və unudduğunu yenidən xatırlatmaq üçündür.

Qısa budur ki, İmam Səccadın (ə) dövründə hətta hakimlər tərəfindən də İslam təfəkkürlərindən dönmədən xəbər verən bir şey yox idi. Düzdür, Yezidin bir şeiri bu baxımdan diqqətəlayiqdir. Əsirlər məclisə daxil olanda Yezid məst halda bir şeir oxudu. Şeirin məzmunu belə idi ki, Bəni-Haşim hakimiyyətlə oynayırdı, din və vəhy adlı bir şey yox idi.[118] Bu haqda demək olar ki, bir qələt etmişdirsə, məst halda etmişdir. Hətta Əbdülməlik kimilər də aşkar şəkildə tövhid və nübüvvət düşüncəsinə qarşı çıxmırdılar. Əbdülməlik Mərvan o qədər Quran oxuyurdu ki, Quran qiraətçilərindən biri kimi tanınırdı. Ona xəlifə seçildiyini bildirəndə Quranı öpüb dedi ki, mənim səninlə görüşüm qaldı qiyamətə. Həqiqətən də elə oldu, daha Qurana müraciət etmədi. Çox zalım olduğunu eşitdiyiniz və eşitdiklərinizdən də artıq zülmələr etmiş Həccac ibn Yusif minbər üzərində xütbə oxuyanda xalqı təqvaya çağırırdı. Buna əsasən, İmam Səccad (ə) İslam düşüncələrini xalqa xatırladı, onların fikrini maddi bataqlıqdan çıxarmağa, Allahı, dini və Quranı yada salmağa çalışırdı.

İkinci məqam budur ki, qabaqca işarə vurduğum kimi, imam bu ümumi sözdə birdən-birə imamət məsələsi üzərində dayanır. Sanki şah rejimi dövründə bir nəfər sizinlə danışib deyir ki, cənablar, Allah haqda düşünün, tövhid haqda düşünün, nübüvvət haqda düşünün, hakimiyyət haqda düşünün. Baxın, burada qeyd olunan imamətin mənası budur. Məlum məsələdir ki, şah rejimində hakimiyyət sözü təhlükəli sayılırdı. Kimsə xalqa "hakimiyyət haqda düşünün" desəydi, rejim bu söz üzərindən asanlıqla keçməzdi. Zahid və abid bir insan tərəfindən moizə şəklində bəyan olunanda isə çox da qıcıq yaratmır.

İkinci qisim sözlər xüsusi qrupa müraciətdir. Kimə müraciət olması bilinməsə də, hakim rejimə qarşı çıxan bir qrupa müraciət olduğu anlaşılır. Onlar imamın davamçıları və Əhli-beyt hakimiyyətinin tərəfdarları idilər.

Xoşbəxtlikdən, "Tühəf əl-üqul" kitabında İmam Səccadın (ə) belə sözlərindən bir nümunə qeyd olunmuşdur. Digər kitablari axtarsaq da, İmam Səccaddan (ə) bu azsaylı nümunələrdən başqa bir şey tapmaq mümkün deyil. Onun çoxlu belə sözlər dediyi, lakin həmin dövrdə baş verən müxtəlif hadisələr, repressiyalar, hücumlar və səhabələrin təqibi zamanı bu əsərlərin məhv edildiyi, az bir hissəsinin bizə çatdığı nəzərə çarpır.

Burada imamın ilk sözləri onun müraciət tərəfinin möminlərdən - Əhli-beytə yaxın insanlardan ibarət olduğuna çox aydın dəlidir. Deyir ki, ey möminlər, tağutlar və onların dünyagir, dünyaya aldanmış tərəfdarları sizi aldatmasınlar.

Möminlərə bu müraciətdə əsas məqsəd onları qorumaq və gələcək üçün lazımlı kadrlar hazırlamaqdır. Bəllidir ki, imamların tərəfdarları ilə tağutların tərəfdarları arasında gedən güclü vuruşmada imamların tərəfdarları çoxlu məhrumluqlardan əziyyət çəkirdilər. Təbii ki, mübarizə aparalarının adi həyatda uğursuzluqları olur, digərləri isə çox yaxşı yaşayırlar. Mübarizləri təhdid edən

böyük təhlükə onların müqəddəs mübarizədən əl çəkmədən əldə olunmayan rifaha meyl salmalarıdır.

Bu sözdə imam xalqı tağutlara yaxınlaşmaq hesabına əldə olunan gözəl və yalançı həyatdan, rifahdan çəkəndirmək üzərində ən çox təkidi göstərir. Siz imamın bu sözündə və ondan nəql olunan bir çox sözlərdə və qısa rəvayətlərdə insanları dünyadan çəkəndirməsini görürsünüz.

Dünyadan çəkəndirmək nə deməkdir? Yəni insandan imanını alıb rifah verən, mübarizliyi zəiflədib imtiyaz verən cinaha yaxınlaşmaqdan qorusun. Bu, möminlərə müraciətdədir. Ümumi müraciətdə bu cəhət az nəzərə çarpır. Qabaqca işarə vurduğumuz kimi, ümumi müraciətdə daha çox nəzərə çarpan budur ki, ey camaat, Allahı, qəbri, qiyaməti unutmayın, özünüzü sabaha hazırlayın və sair.

Bu qisim sözləri deməkdə imamın məqsədi nədir? Məqsəd kadr hazırlamaqdır. İmam istəyir ki, bəlli zaman üçün lazımlı mömin kadrlar hazırlasın. Buna görə də onları hakimiyyətə və yalançı rifaha yaxınlaşmaqdan çəkəndirir. Bu sözlərdə dəfələrlə hakim rejimi xatırladır, halbuki öncəki sözdə belə açıq şəkildə demirdi. Burada həzrət Səccad (ə) dəfələrlə hakim rejimi sərt sözlərlə xatırlayır və şeytanın kənarında qeyd edir. Məsələn, bir yerdə buyurur ki, gecə-gündüz rastlaşdığınız qaranlıq fitnələr, zülmkar rejimlərin yaratdığı yeni bidətlər, zalım ənənələr, dövrün çətinlikləri, sultanın heybəti, şeytanın vəsvəəsi... Baxın, imam sultandan sonra dərhal şeytanın vəsvəəni qeyd edir. Yəni açıq şəkildə dövrün hakimini şeytanın kənarında yada salır. O, sözünün davamında çox maraqlı bir cümlə deyir. Çox mühüm olduğuna görə onu xatırlatmaq istəyirəm. Bu cümlə qabaqca qeyd etdiyim məsələdən xəbər verir. Deyir ki, şiddət dövründə insan həyatında gecə-gündüz baş verən bu hadisələr qəlbləri niyyət və istiqamətindən saxlayır, mübarizə həvəsindən salır, cəmiyyətdə mövcud olan hidayəti yaddan çıxarır və haqq tərəfdarını tanımağa qoymur.

Həzrət Səccad (ə) qeyd etdiyim şəkildə bunlara moizə edir. Deyir ki, belə hadisələr həyatda tutduğunuz xətti sizə unutturmasın. İmam dəfələrlə zalım hakimi yada salır. Başqa bir yerdə buyurur ki, günahkarlarla həmsöhbət olmayın və zalımlara kömək etməyin.

Burada günahkarlar dedikdə kimləri nəzərdə tutur? Zalım Əbdülməlik rejiminə yaxınlaşanları. Deyir ki, onlara yaxınlaşmayın və zalımlara kömək etməyin.

Siz İmam Səccadı (ə) belə bir simada təsvir edin, görün beyninizdə necə şəxsiyyət formalaşar! Beyninizdə heç bir şeylə işi olmayan xəstə, azdanışan və məzlum bir imam təsviri qalarmı?! İmam möminlərdən, dostlarından və tərəfdarlarından bir qismini toplayıb onları bu şəkildə dövrün zalım hakimiyyətinə yaxınlaşmaqdan və mübarizəni unutmaqdan çəkəndirir, onları mübarizə yolundan

yayınmağa qoymur. İmam onları fəal və həvəskar saxlayır ki, bir gün İslam hakimiyyəti qurmaq üçün köməkləri toxunsun.

İmam Səccadın (ə) sözlərinin bu hissəsində mənim üçün çox maraqlı və mühüm görünən bir parça Əhli-beytin keçmiş təcrübələrini xatırlatmasıdır. İmam Səccad (ə) bu hissədə deyir ki, siz bilirsiniz keçmişdə zalım hakimlər tərəfindən sizə hansı təzyiqlər edildi? Məqsəd Müaviyənin, Yezidin və Mərvanın dövründə Əhli-beyt tərəfdarlarına edilən təzyiqlər – Hərrə hadisəsi, Aşura faciəsi, Hücr ibn Ədinin, Rüşeyd Həcərinin şəhadəti və onlarla digər mühüm və məşhur hadisədir. Əhli-beyt tərəfdarları keçmişdə bunları təcrübə etmiş və xatırlayırdılar. İmam keçmiş təcrübələrini və acı xatirələrini yada salmaqla onları mübarizədə bərkitmək istəyir. Bir yerdə deyir ki, canıma and olsun, siz arxada qoyduğunuz hadisələrin, çoxlu fitnələrin, bu fitnələrə qərq olmağın təcrübəsindən istifadə edə, azğınlardan, bidətçilərdən və yerdə fəsad törədənərdən uzaq durmaq üçün onlara istinad edə bilərsiniz.[122]

Yəni sizin təcrübəniz var, bilirsiniz ki, zülm və fəsad törədən zalım hakimlər iş başına gələndə sizinlə necə rəftar edəcəklər. Siz keçmişə baxıb onlardan ayrılmalı, uzaqlaşmalı və onlara qarşı çıxmalı olduğunuzu bilirsiniz.

İmam Səccad (ə) bu sözlə imamət məsələsini - yəni xilafəti, vilayəti, hakimiyyəti və İslam quruluşunun idarəsini açıq şəkildə ortaya qoyur. İmam burada imamət məsələsini açıqca söyləyir, halbuki həmin dövrdə bu sözü ümumi xalq üçün belə açıq deyə bilməzdi. Buyurur ki, Allahın fərmanını, Ona, həmçinin Allah tərəfindən itaəti vacib edilən şəxsə itaəti birinci iş sayın.

İmam burada Şiə baxımından imamətin fəlsəfəsini və əsasını müəyyən edir. Bildirir ki, Allahdan sonra itaəti vacib edilən şəxsə tabe olmaq lazımdır. O dövrün əhalisi bu haqda düşünmək istəşəydilər, çox asanlıqla bu nəticəyə gələrdilər ki, Əbdülməlikə itaət etmək vacib deyil. Çünki Allah onun itaətini vacib edə bilməz. Bu qədər zülm və fəsad törədən Əbdülməlik itaətə layiq birisi deyil. İmam burada imamət məsələsini qeyd edir. Sonra isə dinləyicilərinin beynində olan yeganə şübhəni aradan qaldırmaq üçün buyurur ki, tağutların - yəni əbdülməliklərin itaətini Allahın, Onun rəsulunun və həqiqi əmr sahiblərinin itaətindən önə keçirməyin.[123] İmam Səccad (ə) sözlərinin bu hissəsində də imamət məsələsini açıq şəkildə söyləyir.

İmam Səccad (ə) həm qabaqkı, həm də bu sözdə iki mühüm məsələyə toxunur. Bu sözdə qabaqca işarə vurduğum üç məsələdən ikisinə toxunmuşdur: biri xalqın dini düşüncə və inamlarına yenidən baxış, onları İslam etiqadları haqda düşünməyə vadar etmək və dinə yenidən baxmağa həvəsləndirmək, ikincisi isə İslam quruluşunun siyasi hakimiyyət məsələsidir. İmam o zaman xalqı bu iki

məsələ ilə tanış edir və özünün nəzərdə tutduğu Əli (ə) quruluşunu - ilahi və dini quruluşu təbliğ edir.

İmam Səccadın (ə) sözlərinin başqa bir qismi bu iki qisimdən də maraqlıdır. Bu sözlərdə imam xalqı təxminən açıq şəkildə xüsusi bir İslam təşkilatına dəvət edir. Bu dəvət yalnız o həzrətə bağlı olanlara edilir. Çünki ümumi xalqı belə bir təşkilata dəvət etsəydilər, üstü açılardı və imama böyük problem yaranardı. Xoşbəxtlikdən, bu növ sözlərin bir nümunəsi "Tühəf əl-üqul" kitabında qeyd olunmuşdur və biz burada deyəcəyik.

İmam əvvəldə buyurur ki, dünyaya göz yumanların, ona könül verməyənlərin əlaməti onlarla eyni fikirdə və həmrəy olmayan hər bir dostu tərək etmələridir.[124] Bu isə açıq şəkildə Şiə təşkilatına çağırışdır.

İnsanlar bu sözdən öyrənirlər ki, onların məqsədini izləməyən, onlarla bir maraqda, Əli (ə) və haqq hakimiyyəti qurmaq istəyində olmayan başqa şəxslərə yad və özgə olsunlar. Təbii ki, get-gəlləri və əlaqələri ola bilər, amma bu əlaqə inqilabdan qabaqkı dövrdə İran xalqının əlaqəsi kimidir; o zaman bilirdilər ki, filan mağazanın sahibi SAVAK adamıdır və insanlara göz qoyur. İmam buyurur ki, sizin istəyinizdə və düşüncənizdə olmayan, sizin yolunuzla getməyən və məqsədinizi izləməyən adamlarla get-gəliniz və rəftarınız özgə kimi olmalıdır və onları tərək etmək lazımdır.

İmamın sözlərinin başqa bir qismi mənim işarə vurduğum bu xüsusi cəhətlərin olmadığı ümumi sözlərdir. Məsələn, İmam Səccadın (ə) Hüquq risaləsi belədir. İmam Səccadın (ə) indiki şəriət risalələri qədər çox geniş bir məktubu var. Risalə məktub deməkdir. Hüquq risaləsi imamın dostlarından birinə yazdığı və orada insanların bir-birinə qarşı hüquqlarını qeyd etdiyi məktubudur, amma həqiqətən bizim bugünkü şəriət risalələrimiz qədər böyükdür, tərcümə edilib çap olunsa, özü bir kitab olar - bəlkə də çap olunub. Burada imam müxtəlif vəzifələrdə çalışan müxtəlif insanların bir-birinə qarşı bütün hüquqlarını qeyd edir. Orada həmçinin Allahın, bədən üzvlərinin, ətin, gözün, dilin və əlin hüquqları sadalanır; sonra İslam cəmiyyətinin hakiminin səninin və səninin onun üzərində haqqın, səninin dostların, qonşuların və ailən üzərində haqqın və sair. İslam quruluşunda insanlar arasında münasibətləri tənzim edən hüquqların hamısı bu risalədə bəyan olunmuşdur. İmam hakimiyyət, mübarizə və gələcək quruluşun adını çəkmədən bu məktubda çox sakit şəkildə gələcək quruluşun əsas münasibətlərini qeyd etmişdir. Məqsəd budur ki, İmam Səccadın (ə) öz dövründə, yaxud ondan sonra nə zamansa İslam hakimiyyəti yaransa, həmin quruluşda xalq arasındakı münasibətlər öncədən tənzim edilmiş olsun. Yəni insanları gələcəkdə hökuməti qurulacaq İslamla tanış edir. Bu da İmam Səccadın (ə) çox diqqətəlayiq sözlərindən başqa bir qismidir.

Başqa bir qisim də sizin Səhifeyi-Səccadiyyədə gördüyünüzdür. Səhifeyi-Səccadiyyə mövzusu

çox geniş mövzudur. Mütəxəssislər bu kitab üzərində işləməlidirlər. Səhifeyi-Səccadiyyə insanın məqsədli bir həyatda üzləşdiyi bütün mövzular haqda dualar toplusudur. Bu dualarda ən çox təkid insanın mənəvi əlaqələri üzərindədir. Bu kitabda müxtəlif münacatlar, dualar, kamilliyə səbəb olan çoxlu və saysız-hesabsız mənəvi istəklər var. İmam bu dualarda insanların beynində bir İslam həyatına maraq oyadır.

Duanın bizim dəfələrlə təkrar etdiyimiz nəticələrindən biri ürəklərdə sağlam və düzgün maraqlar oyatmaqdır. "Ey Allahım! Bizim işlərimizin aqibətini xeyirli et" deyəndə bu dua sizə aqibətinizi xatırladır. İnsan bəzən öz aqibətini yaddan çıxarır. Hələlik yaşayır, gününü keçirir və aqibətin insan taleyində necə həlledici və mühüm rol oynadığına diqqət yetirmir. Bu duanı etdikdə isə birdən-birə bunu yadınıza salır, sizdə aqibətə maraq oyadır və siz aqibətinizin yaxşı olmasına çalışırsınız. Bunu necə yaxşılaşdırmanız başqa bir mövzudur. Mən duanın insanı düzgün məqsədlərə yönəltməsinə dair bir misal vurmaq istədim. Səhifeyi-Səccadiyyə kitabı əvvəldən sona qədər insanlar üçün şərəfətli dualarla doludur. İnsan onlara diqqət yetirsə, bu kitab həqiqətən bir cəmiyyəti islah etməyə və oyatmağa qadirdir.

Bunlardan əlavə, İmam Səccaddan (ə) çoxlu qısa rəvayətlər də nəql olunmuşdur. Mən bir nümunəsini bayaq qeyd etdim: "Bu it artığını öz adamlarına buraxan azad bir insan yoxdurmu?!" Bu cümlədə işlənmiş "lumazə" sözü itin artığına deyilir. Görün bu söz nə qədər əhəmiyyətlidir! İtin artığı nədir? Dünya bəzəkləri, saraylar, dəbdəbə və Əbdülməlikin dövründə bütün zəif insanların can atdığı bu kimi amillər. İmam bunları itin artığı adlandırır. Əbdülməlikə, onun nöqərlərinə nöqər olmaq, yaxud həmin istiqamətdə hərəkət etmək istəyən bütün şəxslər belə it artıqlarına görə buna can atırdılar. Deyir ki, ey möminlər, it artığına can atmaqla Əbdülməlikə yaxınlaşmayın. İmam Səccadın (ə) sözlərində belə gözəl inqilabi sözlər çoxdur, inşallah onlara da çatacağıq. O həzrətin şeirləri də belədir. Həzrət Səccad (ə) həm də şair olmuş, şeir demişdir. Onun şeirlərinin məzmunu da belədir. İnşallah davamında qeyd olunacaq. (İslam keşikçisi, say: 10)

İmam Səccadın (ə) həyatına dair bir sual budur ki, görək o həzrət xilafət rejiminə qarşı çıxmışdır, yoxsa yox? Qabaqkı mövzularda buna qısa işarə vurdum, indi isə bir qədər geniş danışacağam.

İmamların hərəkətinin üçüncü mərhələsinin başlanması taktikası

İmam Səccadın (ə) həyatını araşdırarkən gördüyüm və xatırladığım qədərincə, onun

həyatında bəzi imamların, məsələn, İmam Sadiqin (ə) Bəni-Üməyyə dövründəki, yaxud İmam Musa ibn Cəfərin (ə) həyatındakı kimi açıq və qətiyyətli etiraz əlaməti yoxdur. Səbəbi də bəllidir: dörd imamət dövrünün İmam Səccadın (ə) imamlığından başlayan üçüncü mərhələsinin əvvəllərində belə etirazçı hərəkətlər etsəydilər, Əhli-beytin məsuliyyətli və mühüm karvanı əsla istədikləri yerə çatmazdı. İmam Səccadın (ə) mahir bağbanlığı ilə suvarılıb yetişdirilən Əhli-beyt bağı hələ kifayət qədər möhkəmlənməmişdi, bu bağda ağır tufanlara tab gətirmək iqtidarında olmayan yeni ağaclar vardı. Söhbətin əvvəlində işarə vurduğum kimi, İmam Səccadın (ə) ətrafında Əhli-beyti sevənlərdən, ona etiqad bəsləyənlərdən və şüalərdən ibarət çox kiçik bir qrup vardı və həmin dövrdə Şiə təşkilatını idarə etməkdən ibarət ən mühüm vəzifəni daşıyan bu kiçik qrupu düşmənin qarşısına atıb məhv etmək olmazdı.

Biz İmam Səccadın (ə) bu dövrünü Peyğəmbərin (s) Məkkədə dəvətə bağladığı dövrə, yəni hələ dəvətin aşkar formaya düşmədiyi bir neçə ilə bənzədə bilərik. Bəlkə də İmam Baqirin (ə) imamət dövrünü Məkkənin ikinci dövrünə, yəni dəvətin aşkar edildiyi dövrə, ondan sonrakı dövrləri də dəvətin sonrakı mərhələlərinə bənzətmək olar. Bu baxımdan açıq etiraz baş vermədi.

İmam Səccad (ə) İmam Sadiq (ə), İmam Kazim (ə) və səkkizinci imam kimi sərt fikirlər səsləndirsəydi, ən güdrətli çağında olan Əbdülməlik Mərvan asanlıqla Əhli-beyt təlimlərini qadağan edərdi və işə yenidən başlamalı olardılar. Bu, ağıllı və normal bir iş olmazdı, lakin bununla yanaşı, güman ki, İmam Səccadın (ə) həyatının və uzun imamlıq dövrünün axırlarına təsadüf edən sözləri arasında xilafət aparatına qarşı etiraz əlamətləri müşahidə olunur.

Bu etiraz əlamətləri bir neçə formada idi. Bir forma adi dini təlimlər şəklində Əməvi xəlifələrinin mövqeyini bəyan edir. İmam Sadiqdən (ə) nəql olunan bir hədisdə deyilir: "Həqiqətən Bəni-Üməyyə xalqa imanı öyrənmək üçün şərait yaratdı, şirk öyrənməyə isə mane oldu. Məqsədi bu idi ki, xalqı şirkə sövq edəndə onlar bunun şirk olduğunu bilməsinlər".[125] Yəni Bəni-Üməyyə xəlifələri din alimlərinin, o cümlədən imamların namaz, həcc, zəkat, oruc, ibadət, həmçinin tövhid və nübüvvət haqda danışımlarına, bu mövzularda ilahi hökmləri bəyan etmələrinə icazə verirdilər, amma cəmiyyətdə şirk anlayışına və onun nümunələrinə dair müzakirə aparmağa və xalqı bu cəhətdən maarifləndirməyə qoymurdular. Şirkə aid məsələləri xalqa öyrətsəydilər, onlar müşrik olduqlarını və Bəni-Üməyyənin onları şirkə sövq etdiyini bilərdilər; o saat anlayardılar ki, Əbdülməlik və digər Bəni-Üməyyə xəlifələri Allahla qarşı-qarşıya dayanmış tağutlardır və onlara itaət edənlər əslində şirkə bulaşmışlar. Buna görə də insanların şirkə aid məsələləri öyrənməsinə icazə vermirdilər.

İslamda tövhid haqda bəhslərin mühüm bir hissəsi şirkə və müşriki tanımağa aiddir; yəni büt nədir və bütperəst kimdir.

Mərhum Əllamə Məclisi "Bihar əl-ənvar" kitabının 48-ci cildinin 96-97-səhifələrində yaxşı söz deyir. Buyurur ki, Quranda şirk ayələrinin zahiri, görünən bütələr haqqdadır, batini və təvili isə zalım xəlifələrə, haqsız olaraq özlərini xəlifə adlandıraraq İslam cəmiyyətinə hakim olanlara və hakimlik iddiasında haqq imamlarına şərik çıxanlara aiddir. Bu şərik çıxmağın özü Allaha şirkdir. Çünki haqq imamları Allahın nümayəndələridir, Allah tərəfindən danışırlar, zalım xəlifələr isə özlərini onların yerinə qoyaraq imamət iddiasında şərik çıxanlardır. Odur ki, onlar büt və tağutdurlar və onlara itaət edən hər bir kəs əslində müşrik olmuşdur.

Əllamə Məclisi bunun ardınca maraqlı şərh verir. O, Quran ayələrinin yalnız həzrət Peyğəmbərin (s) dövrünə məxsus olmadığını, bütün dövrlərdə keçərli olduğunu vurğulayaraq buyurur ki, şirk sözü haqq imamlarının itaətindən çıxıb zalım rəhbərlərə itaət göstərən insanlara da şamil olur. Çünki onlar məsələn, Əbdülməlik kimisinin müsəlmanların hakimi və xəlifəsi ola bilmədiyinə dəlalət edən əqli və nəqli dəlillərdən üz çevirmiş olurlar.[126] Onlar aşkar dəlil və rəvayətlərdən üz çevirib öz nəfslərinə tabe oldular. İnsanlar görürdülər ki, hakimlərin zülmündən uzaq, başağrısız həyat onlar üçün daha rahatdır. Buna görə də həmin vəziyyətdə yaşayıb zalım rəhbərlərə tabe oldular və nəticədə şirkə yuvarlandılar.

Bu baxımdan, imamların şirk məsələsini bəyan etmələri xilafət kürsüsündə oturanlara yarımğızli bir etirazdır. Bu, İmam Səccadın (ə) həyatında və sözlərində var.

Bu etiraz nümunələrinə dair başqa bir misalı İmam Səccadla (ə) qüdrətli Əməvi xəlifəsi Əbdülməlik arasında gedən bəzi məktublaşmalarda müşahidə edirik. Mən buna dair iki nümunəni qeyd edəcəyəm:

1. Bir dəfə Əbdülməlik İmam Səccada (ə) məktub yazıb azad etdiyi kənizi ilə ailə qurduğuna görə onu qınadı. Həzrət bir kənizini azad edib sonra onunla evlənmişdi. Əbdülməlik məktub yazıb imamı məzəmmət etdi. Təbii ki, imamın işi çox insani və dini bir iş idi. O, bir kənizi köləlikdən qurtarmış və sonra şərəfləndirərək öz həyat yoldaşı etmişdi. Bu çox insani və böyük bir işdir. Bu məktubu yazmaqda Əbdülməlikin məqsədi İmam Səccada (ə) etiraz əsnasında onun ailədaxili məsələlərindən də xəbərdar olduğuna eyham vurmaq və beləliklə onu üstüörtülü şəkildə təhdid etmək idi. İmam Səccad (ə) cavab məktubunun əvvəlində bildirdi ki, bu işin heç bir eybi yoxdur. Böyük insanlar və Allahın rəsulu da belə etmişdir. Bu baxımdan, qınaq yersizdir. Sonra bildirdi ki, müsəlman üçün heç bir rəzalət yoxdur, rəzalət cahiliyyətdir.[127] İmam ironiya ilə və çox ustalıqla ata-babalarının cahil keçmişini ona xatırlatdı. Demək istədi ki, cahil, müşrik və Allahın düşməni olan ailədən olanlar sizsiniz və rəzalət sizdə var. İnsan buna görə başaşağı olmalıdır, müsəlman bir qadınla ailə qurduğuna görə yox.

Məktub Əbdülməlikə çatanda ikinci oğlu Süleyman onun yanında idi. Məktub oxunanda o da imamın eyhamını və məzəmmətini eşitdi, atası kimi məktubun mənasını anladı. O, üzünü atasına tutub dedi ki, ey möminlərin əmiri, gör Əli ibn Hüseyn (ə) özünü səndən necə üstün tutur. Yəni bu məktubda demək istəyir ki, mənim bütün ata-babalarım mömin olmuşlar, sənin bütün ata-babaların isə kafir və müşrik. O, atasını bu məktub qarşısında sərt tədbir görməyə təhrik edirdi. Lakin Əbdülməlik oğlundan ağıllı idi və belə məsələlərdə İmam Səccadla (ə) vuruşmalı olmadığını bilirdi. Odur ki, oğluna müraciət edib dedi: "Oğlum! Bir söz demə, bu, qayaları yaran Bəni-Haşim dilidir". Yəni bunların dili və əsaslandırması çox güclü və tutarlıdır.

2. Növbəti nümunə İmam Səccadla (ə) Əbdülməlik arasında başqa bir məktublaşmadır. Əbdülməlikə xəbər çatmışdı ki, Peyğəmbərin (s) xəncəri həzrət Səccaddadır (ə). Bu çox möhtəşəm bir irs, Peyğəmbər (s) yadigarı və fəxr etməli məsələ idi. Həm də o xəncərin İmam Səccadda (ə) olması Əbdülməlikə təhlükə törədə, o bununla xalqı öz ətrafına toplaya bilərdi. O, İmam Səccada (ə) bir məktub yazıb xəncəri ona satmasını istədi. Məktubun altında da yazmışdı ki, istəyiniz olsa, yerinə yetirməyə hazırım; yəni məktubda o hədiyyənin mükafatını da söz vermişdi.

İmamın cavabı mənfi oldu. Yenidən hədə dolu məktub yazıb bildirdi ki, xəncəri satmasan, sənin təqaüdünü kəsəcəyəm. İmam cavabda yazdı: "Allah təqvalı bəndələri xoşagəlməz hallardan xilas etməyi və onlara gümanları gəlməyən yerdən ruzi verməyi Öz üzərinə götürmüşdür. Allah Quranda buyurur: "Allah, həqiqətən, heç bir xaini, nankoru sevməz!"[128] İndi gör bizim hansımız bu ayəyə daha uyğun gəlirik?"

Bu, xəlifəyə çox sərt bir cavab idi. Bu məktubu görən hər kəs anlayırdı ki, İmam Səccad (ə) əvvəla özünü xəyanətkar və qədərbilməz saymır, ikincisi heç kimin onun barəsində belə təsəvvürü də yoxdur. Çünki o, Peyğəmbər (s) ailəsindən olan ləyaqətli və hörmətli bir insan idi, bu ayəyə əsla uyğun gəlmirdi. Buna əsasən, İmam Səccadın (ə) fikri bu idi ki, sən xəyanətkar və qədərbilməzsən. İmam onun təhdidi qarşısında belə sərt reaksiya verdi.

Bu, İmam Səccadın (ə) Əməvi xilafətinə qarşı etirazlarına nümunələr idi.

3. Buna başqa bir nümunə əlavə etmək istəsək, həzrət Səccaddan (ə), yaxud o həzrətin səhabələrindən nəql olunan şeirlərə müraciət etməliyik. Bu da bir növ etirazdır. Çünki o həzrətin özünün etiraz etmədiyini fərz etsək belə, yaxınları etiraz edirdilər və bu da bir növ imamın etirazı sayılırdı.

İmam Səccaddan (ə) çox sərt və inqilabi ruhda olan bir neçə şeir nəql olunmuşdur. Fərəzdəqin məşhur şeiri də başqa bir nümunədir. Fərəzdəqin əhvalatını tarixçi və hədisşünaslar yazmışlar. Əbdülməlik oğlu Hişam xilafətindən öncə Məkkədə təvaf edirdi. O, Həcərül-əsvədə - müqəddəs qara daşa əlini sürtmək istəyirdi. Bildiyiniz kimi, təvaf zamanı bunu etmək savabdır. Qara daşın ətrafında yaranmış qələbəliyə görə nə qədər etdisə, özünü daşa çatdırı bilmədi. O, şahzadə, xəlifə oğlu olsa da, oraya adamları və mühafizəçiləri ilə birgə gəlsə də, insanlar etinasızlıqla onu geriye itələyirdilər. Naz-nemət içərisində böyümüş bu adam da camaatın içinə girib onlar kimi daşı öpə bilmirdi. Axırda məyus olub Məscidül-həramda hündür bir yerdə oturdu və xalqa tamaşa etməyə başladı. Onun yanındakılar da oturdular. Bu zaman təvaf edənlərin arasında çox vüqarlı, mətanətli, zahid və nurani bir kişi göründü. O, Həcərül-əsvədə yaxınlaşanda insanlar təbii şəkildə yol açdılar və o heç bir əziyyət çəkmədən əlini daşa sürtdü, onu öpdü, sonra da qayıdıb təvafına davam etdi.

Bu, Hişama toxundu. Gördü ki, xəlifə oğlu olmasına baxmayaraq, heç kim ona hörmət etmir, daşa əl vurması üçün yol açmır, lakin bir kişi peyda olub çox asanlıqla qara daşa əlini sürtür. O əsəbiləşib soruşdu ki, bu kişi kimdir. Ətrafındakılar onun Əli ibn Hüseyin (ə) olduğunu bildirdilər, amma Hişamın onlardan şübhələnməsindən qorxub demədilər. Çünki Hişamın ailəsi ilə İmam Səccadın (ə) ailəsi arasında ixtilaf vardı. Bəni-Üməyyə və Bəni-Haşim arasında həmişə ixtilaf olmuşdu. Onlar həmin kişinin düşmən ailənin böyüyü olmasını, xalqın onu bu şəkildə sevməsini demək istəmir, bunu Hişama hörmətsizlik sayırdılar. Əhli-beyt dostlarından olan şair Fərəzdəq orada idi. Bu adamların həqiqəti söyləmədiklərini və Əli ibn Hüseyini (ə) tanımadıqlarını bildirdiklərini görüb irəli çıxdı və dedi: "Ey Əmir! İcazə ver mən onu tanıtdırım". Dedi: "Tanıtıdır". Fərəzdəq orada Əhli-beyt şairlərinin ən məşhur qəsidələrindən olan və başdan-ayağa Əli ibn Hüseyini (ə) güclü mədh edən bir qəsidə söylədi. Dedi: "Bu elə bir şəxsdir ki, Bətha torpağı onun ayağının izini tanıyır; hərəm və qeyri-hərəm, Zəməm və Səfa onu tanıyır. Bu, Peyğəmbər (s) balası, ən yaxşı insanın övladıdır!"[129] O, güclü bir qəsidə söyləyərək İmam Səccadın (ə) xüsusiyyətlərini bəyan etdi. Onun hər sözü xəncər kimi Hişamın qəlbinə otururdu. Ondan sonra Fərəzdəq Hişamın qəzəbinə gəldi. Hişam onu qovdu və həzrət Əli ibn Hüseyin (ə) ona pul göndərdi. O, pulu qəbul etmədi, dedi ki, mən bu şeiri Allah üçün demişəm və sizdən pul almaram. İmamın səhabələri arasında belə etirazlar görünürdü. Bunun başqa bir nümunəsi Yəhya ibn Ümm ət-Təvilin əhvalatıdır. O, Əhli-beyti sevən çox şücaətli gənclərdən idi. Həmişə Kufəyə gedib xalqı toplayır və fəryad qoparırdı ki, ey Bəni-Üməyyə hökumətinin tərəfdarları, biz sizin yolunuza kafirik, Allaha iman gətirməyincə sizi qəbul etmərik. Bu sözdən belə başa düşülür ki, o, xalqı müşrik bilir, müşrik və kafir adlandırır.

Həzrət Səccadın (ə) və onun səhabələrinin həyatında belə etirazlar olmuşdur.

İmam Səccadın (ə) saray alimləri əleyhinə güclü mübarizəsi

İmam Səccadın (ə) həyatına və istifadə etdiyi üsullara aid məsələlər haqda söhbətin davamında böyük İslam hərəkatı üçün Əli (ə) və İslam hakimiyyəti ilə nəticələnə bilən əlverişli şəraiti araşdırmaq və bəyan etmək istəyirik.

Bir İslam cəmiyyəti qurmaq üçün düşüncə şəraiti hər şeydən zəruri və əhəmiyyətlidir. Bu düşüncə şəraitinin yaranması üçün İslam dünyasının ozamankı vəziyyətində uzun illər hazırlıq görülməli idi. İmam Səccad (ə) bütün zəhmət və məşəqqətləri ilə birgə bu işi üzərinə götürdü.

Bunun kənarında İmam Səccadın (ə) həyatında başqa fəaliyyətlər də görürük. Bu fəaliyyətlər o həzrətin sözügedən sahədə inkişafını göstərir. Bu fəaliyyətlərin əsas hissəsi siyasi və bəzən çox kəskindir. Onun bir nümunəsi İmam Səccadın (ə) hakimiyyətə çalışan böyük hədisçi və alimlərə qarşı münasibətində görmək olar. İmamların həyatının ən maraqlı hissələrindən biri onların İslam cəmiyyətinin elm, düşüncə və mədəniyyət öncülləri olan alim və şairlərə münasibətinə dairdir. Bunlar xalqın düşüncəsini və beynini korlayır, onları Əməvi və Abbasi xəlifələrinin cəmiyyətdə hakim etməyə çalışdığı vəziyyətə alışdırır, müti və təslimçi edirdilər. Bu mübarizə tərzini digər imamlar kimi İmam Səccadın (ə) həyatında da maraqlı və mühüm bir hissəni təşkil edir.

Bildiyimiz kimi, zalım xəlifələr İslama etiqadlı xalqa hakim olmaq üçün onun imanını istədikləri amilə cəlb etməyə məcbur idilər. O zaman hələ İslamın erkən çağından çox keçməmişdi, xalqın İslama imanını öz qüvvəsində qalırdı. İnsanlar zalımla etdikləri bəyətin düzgün olmadığını və bu zalımın Allah rəsulunun canişini olmağa ləyaqətinin çatmadığını bilsəydilər, heç vaxt ona təslim olmazdılar. Bütün xalq belə olmasa da, heç şübhəsiz, cəmiyyətdə iman səbəbindən xəlifələrin qeyri-dini vəziyyətinə dözən və bu vəziyyətin İslama uyğun olduğunu düşünənlər çox idi. Məhz buna görə zalım xəlifələr dövrlərinin hədis və din alimlərindən maksimum istifadə edib, onları Peyğəmbərin (s) və böyük səhabələrin adından hədislər qoşmağa məcbur edirdilər.

Buna dair çox dəhşətli nümunələr var. Müaviyənin dövründə bir nəfər Kəbüləhbarla[130] rastlaşdı. Kəhbüləhbar Müaviyə və Şam hakimləri ilə səmimi münasibətdə olduğuna görə həmin şəxsdən soruşdu ki, haralısan?

- Şamlıyam.

- Bəlkə sən yetmiş min nəfəri sorğu-sualsız cənnətə gedəcək qoşundansan?

- Onlar kimlərdir?

- Dəməşq əhalisi.

- Xeyr! Mən dəməşqli deyiləm.

- Onda sən Allahın hər gün iki dəfə baxdığı ordudansan.

- Onlar kimlərdir?

- Fələstin əhalisi.

O kişi bəlkə "fələstinli deyiləm" desəydi, Kəbüləhbar Bəəlbək, Tripoli və digər Şam şəhərlərinin hər biri üçün buna bənzər hədislər qoşacaqdı. Kəbüləhbar bu hədisləri ya Şam əmirlərinə yaltaqlıq üçün qoşur və bununla onlardan daha çox ənam almaq, onların hörmətini qazanmaq istəyirdi, ya da bu işi İslama düşmən olduğu üçün görür və əsl Peyğəmbər (s) sözlərinin asanlıqla seçilməməsi üçün hədisləri qarışdırırdı.

Təzkirə və rical kitablarında belə əhvalatlar çoxdur. Birində deyilir ki, bir əmir oğlunu məktəbxanaya qoymuşdu. Bir dəfə müəllim onun oğlunu vurdu, o da ağlaya-ağlaya evə gəlib əhvalatı atasına danışdı. Atasına qəzəblənib dedi ki, indi gedib bu müəllimin əleyhinə bir hədis qoşduraram və o daha bu qələtlərdən etməz.

Bu əhvalatdan bəlli olur ki, hədis qoşmaq onlar üçün çox asan iş olmuşdur; hətta uşaqlarının göz yaşına görə müəllimin, yaxud onun yaşadığı şəhərin əleyhinə hədis qoşurdular. Hər halda, bu

vəziyyət İslam dünyasında İslam dininə dair çox qarışıq, saxta və yanlış bir zehniyyət yaratmışdı. Bu yanlış zehniyyətin mənşəyi o dövrün hakim və məmurlarına xidmət göstərən hədisçi və alimlər idilər. Belə bir vəziyyətdə belələrinə qarşı mübarizə aparmaq çox mühüm və təyinedici bir işdir.

İndi İmam Səccadın (ə) həyatından bu mübarizəyə dair bir nümunə qeyd etmək istəyirəm. Bu, imamın Məhəmməd ibn Şahab Zöhri ilə rəftarı barədədir.

Məhəmməd ibn Şahab Zöhri əvvəlcə İmam Səccadın (ə) yaxınlarından və şagirdlərindən olmuş, ondan elm öyrənmiş və hədis nəql etmişdir. Lakin sonra tədrisən xilafətə yaxınlaşıb onların xidmətinə keçdi və imamların mübarizə apardığı alim və rəvayətçilərdən oldu.

Məhəmməd ibn Şahab Zöhri ilə daha yaxından tanış olmaq üçün onun haqqında bir neçə hədis nəql edirik. O deyir ki, biz əvvəldə elmi yazmaq istəmirdik, amma əmir və hökmdarlarımız bizi bildiklərimizi yazmağa və kitab formasına salmağa vadar etdilər.[131] Biz sonra düşündük ki, heç bir müsəlmana bu işi qadağan etməsinlər və elm həmişə yazılsın. Bu sözdən belə başa düşürük ki, o zamana qədər hədisçilər arasında hədisləri yazmaq adət olmamışdır. Həmçinin aydın şəkildə görünür ki, Məhəmməd ibn Şahab Zöhri əmirlərə xidmət göstərmiş, əmirlər ona hədisləri yazmağı tapşırırlar.

Müəmmər adlı bir nəfər deyir ki, biz elə bilirdik Zöhrindən çoxlu hədis nəql etmişik, amma Vəlid öləndən sonra heyvanlara yüklənərək onun xəzinələrindən çıxarılan çoxlu dəftərləri gördük. Deyirdilər ki, bunlar Zöhrinin elmidir. Yəni Zöhri Vəlidin istəyi ilə onun üçün hədislərlə o qədər kitab və dəftər doldurub ki, onları xəzinələrdən çıxarmaq üçün heyvanlara yükləyirdilər. Vəlidin əmri ilə bu kitablara yazılmış hədislər necə hədislər ola bilər?! Şəksiz, onların arasında Vəlidin əleyhinə bir hədis də ola bilməz. Onlar Vəlidin və onun kimilərin əməllərinə don geyindirən hədislərdən ibarət idi.

Zöhri haqda onun xilafətə bağlı olduğu dövrə aid başqa bir hədis də var. Yəqubi Tarix kitabında Zöhrinin Allah rəsulundan belə bir söz söylədiyini yazmışdır: "Yalnız üç məscidə köçmək olar: Məscidül-hərama, Mədinə məscidinə və Əqsa məscidinə. Allah rəsulunun Əqsa məscidində ayağını qoyduğu daş Kəbə kimidir". Mən hədisin sonuncu hissəsi haqda danışmaq istəyirəm. O bu daşı Kəbə kimi sayır və onun üçün Kəbə qədər şərəfət və dəyər tanıyır.

Bu hədis Abdullah ibn Zübeyrin Məkkəyə hakim olduğu dövrə aiddir. İnsanlar həccə gedəndə Abdullah ibn Zübeyrin hakimiyyəti altında olan Məkkədə bir neçə gün qalmalı olurdular. Bu, Abdullah ibn Zübeyrin öz düşmənləri və birinci növbədə Əbdülməlik ibn Mərvan əleyhinə təbliğat

aparmasına çox əlverişli imkan yaradırdı. Əbdülməlik insanların bu təbliğatın təsiri altına düşməsinə və Məkkəyə getməsinə istəmədiyinə görə ən yaxşı və asan yol kimi bir hədis quraşdırmaq qərarına gəlmişdi. Bu hədis Əqsa məscidini Məkkə və Mədinə qədər üstün bilir və orada yerləşən həmin daşın Kəbə qədər şərəfətli olduğunu söyləyir. Halbuki İslama görə dünyanın heç bir nöqtəsi Kəbə qədər şərəfətli deyil və dünyada heç bir daş Allah evinin daşına - Həcərül-əsvədə çatmaz. Buna əsasən, bu hədisin quraşdırılmasının səbəbi insanları Allah evinə və Mədinə şəhərinə - güman ki, ora da Əbdülməlik əleyhinə təbliğat mərkəzinə çevrilmişdi – getməkdən daşındırmaq və Fələstinə yönləndirmək olmuşdur. Fələstin Şamın bir hissəsi kimi Əbdülməlikin nəzarətində idi. İnsanların bu qondarma hədisə nə qədər əməl etmələrini tarixi qaynaqlarda axtarmaq lazımdır. Görəsən belə bir zaman olmuşdurmu ki, insanlar Məkkəyə getmək yerinə Beytülmuqəddəsə və həmin daşın ziyarətinə getsinlər, yoxsa belə bir şey olmayıb? Əgər belə bir hal baş vermişdirsə, əsas günahkar, yaxud günahkarların biri belə hədislər quraşdırıb insanları aldadan Məhəmməd ibn Şahab Zöhridir və bu yalnız Əbdülməlik Mərvanın siyasi məqsədlərinə görə həyata keçmişdir.

Hakim rejimə bağlı olandan sonra Məhəmməd ibn Şahabın İmam Səccad (ə) və Əli (ə) ailəsi əleyhinə hədislər qoşmasına heç bir maneə qalmırdı. Bunun üçün mərhum Seyid Əbdülhüseyn Şərəfüddinin "Əcviyə məsail carillah" kitabında iki hədis gördüm. Bu hədislərin birində Məhəmməd ibn Şahab iddia edir ki, Əmirəlmöminin (ə) Cəbriyyə firqəsində olmuşdur. O, Peyğəmbərə (s) istinadla deyir ki, "İnsan isə (bütün məxluqat içərisində) ən çox mübahisə edəndir"[133] ayəsində məqsəd Əmirəlmöminindir! Başqa bir rəvayətdə deyir ki, şəhidlər ağası Həməzə şərab içmişdi. Bu iki hədisi qoşmaqda məqsəd yalnız hidayətçi imamlara qarşı çıxıb Əbdülməlikin və Bəni-Üməyyə ailəsinin siyasi hakimiyyətini dəstəkləmək, Peyğəmbər (s) ailəsini və o həzrətin Əməvilərlə qarşı-qarşıya duran övladlarını həqiqi müsəlman saymamaq, din hökmlərinə sevgi və əməl baxımından onları orta, adi və ya aşağı səviyyəli tanıtdırmaqdır.

İmam Səccad (ə) bu şəxsə qarşı çox sərt mövqe seçdi. Bu mövqe bu məktubda öz əksini tapmışdır. Kimsə düşünə bilər ki, məgər bir məktub nə qədər sərt ola bilər?! Lakin bu məktubun məzmununun Zöhrinin özünə, eləcə də hakim rejimə qarşı çox kəskin olduğunu, onun yalnız Məhəmməd ibn Şahaba yox, digərlərinin də əlinə keçdiyini, tədricən dillərə düşdüyünü və tarixdə qaldığını nəzərə alsaq, belə alimlərin saxta və şeytani müqəddəsliyinə necə möhkəm zərbə vurduğunu anlamaq olar. Tarixdə qalmış və üstündən 1300 il ötəndən sonra bu gün bizim söhbətimizin mövzusunə çevrilmiş bu məktub Məhəmməd ibn Şahaba müraciət olsa da, başqalarına da şamil olur. Bəllidir ki, bu məktub müsəlmanların, xüsusən də o dövrün şiələrinin əlinə düşəndə və hamı bununla tanış olanda belə saray adamlarının etibarına necə güclü xələl gəlir. İndi bu məktubun bəzi hissələrini söyləmək istəyirik.

Məktubun əvvəlində deyilir ki, Allah bizi və səni fitnələrdən saxlasın və səni cəhənnəmə odundan qorusun. Cümlənin ikinci hissəsi yalnız ona müraciətdir. Fitnə və imtahanlar hamı üçündür. İmam Səccad (ə) da bir növ fitnəyə məruz qala bilər, amma onda qərq olmaz. Məhəmməd ibn Şahab isə

fitnəyə məruz və onda batıb qalır. Cəhənnəm odu İmam Səccada (ə) yaxınlaşmır; buna görə də onu Məhəmməd ibn Şahaba aid edir. Məktubun belə başlanması imamın onunla həm təhqiramız, həm də qəzəbli rəftarını göstərir. Sonra buyurur: "Sən elə bir vəziyyətə düşməsən ki, bunu bilən hər kəs sənə acımalıdır". Görün bu söz kimə deyilir. Bu söz hamının qibtə etdiyi, hakimiyyətin sevdiyi böyük bir din aliminə deyilir. İmam isə onu o qədər xar edir ki, haqqında belə bir cümlə buyurur.

Sonra imam Allahın ona verdiyi nemətlərə işarə vurur. Buyurur ki, Allahın sənə verdiyi bütün bu nemətlərin şükrünü necə yerinə yetirdiyini söyləyə bilərsinizmi?! Sonra Qurandan bəzi ayələri yada salıb deyir ki, Allah heç zaman sənin qüsur və günahlarınla razılaşmayacaq. Çünki Allah alimlərdən xalqa həqiqətləri söyləmələrini istəmişdir: "Siz onu (kitabda olanları) gizlətməyib, insanlar üçün aydınlaşdırmalısınız!"

Bu müqəddimədən sonra Məhəmməd ibn Şahaba qarşı çox sərt və kəskin ittihamnamə başlayır. Buyurur ki, gizlətdiyin və göz yumduğun ən kiçik məsələ zalımların qorxusunu rahatlığa çevirmən, azgınlıq yolunu onlara açmandır. Sən onlara yaxınlaşmaqla, hər dəfə dəvətlərini qəbul etməklə bu işi gördün. Burada onun saraya yaxınlığını yadına salır və bir qamçı kimi başına endirir.

Məktubda deyilir ki, sənə aid olmayanları sənə vermişlər, sən də almısan. Sən heç kimə heç bir haqqı qaytarmayan şəxsə - zalım xəlifəyə yaxınlaşmış və bu zaman heç bir batili aradan qaldırmamısan. Yəni bəhanə gətirə bilməzsən ki, haqqı bərpa etmək və batilin qarşısını almaq məqsədi ilə ona yaxınlaşmısan. Sən onunla birgə olduğun müddətdə heç bir batilin qarşısını almadın, halbuki onun rejimi batillə dolu idi. Sən Allahın düşməni özünə dost seçdin.

Bu ittihamnamədə imamın çox sərt cümləsi budur: Onlar səni özlərinə yaxınlaşdıranda bilmirdin ki, səndən zülm dəyirmanının fırlandığı ox, üzərindən yanlış işlərinə keçmək üçün körpü və öz azgınlıqlarına sarı qalxmaq üçün nərdivan düzəltmək istəyirlər?! Sən onların azgınlığına çağıran bir dəvətçi, onların yolu ilə gedən bir yolçu idin. Onlar sənə vasitə ilə alimlərdə şübhə oyatdılar, cahillərin isə rəğbətini qazandılar. Sənə sayəndə alimlər fikirləşdilər ki, biz nə üçün hakimiyyətə yaxınlaşmayaq?! Alimlərdə bu fikir yarandı, cahillər də çox asanlıqla xəlifələrə meyl göstərərək onlara yaxınlaşdılar.

Sonra buyurur ki, ən yaxın vəzirləri, ən güclü tərəfdarları da onlara sənə qədər kömək etmədilər. Sən onların fəsadlarını xalqa düzgün iş kimi göstərdin.[135]

İmam çox sərt və dərin məzmunlu bu məktubda siyasi və ictimai hakimiyyətə yardım edən

düşüncə hakimiyyətini və elmi rəhbərliyi rüsvay etdi, rejimlə barışığa hazır olanlarda sual yaratdı, bu sual o zamanki İslam cəmiyyətində həmişə aktual oldu və tarix boyu da aktual olacaq.

Mən bunu İmam Səccadın (ə) həyatının mühüm hissələrindən biri bilir və düşünürəm ki, o həzrət məhdud bir qrup arasında elmi və tərbiyəvi fəaliyyətlə kifayətlənmədi, hətta bu həddə siyasi işlər də gördü. (İslam keşikçisi, say: 11)

Bu, İmam Səccadın (ə) həyatının xülasəsidir. Bir məqama da toxunmaq istəyirəm: İmam Səccad (ə) özünün 34 il sürən səmərəli imamət dövründə hakim rejimlə aşkar mübarizə aparmasa da, uğurla imamlıq etməsi, mömin və iklaslı qüvvələrdən ibarət çoxlarını yetişdirməsi və Əhli-beyt dəvətini genişləndirməsi öz işini gördü, Bəni-Üməyyə xilafəti o həzrətdən şübhələndi və qorxuya düşdü. O həzrətə qarşı bəzi tədbirlər də gördülər, ən azı bir dəfə onu qoluqandallı Mədinədən Şama apardılar.

Məşhurdur ki, Kərbəla hadisəsində İmam Səccad (ə) zəncirlənərək aparıldı, amma o həzrətin boynuna zəncirin vurulması dəqiq məlum deyil. Qeyd etdiyim hadisədə isə qətidir; yəni imamı Mədinədə dəvəyə mindirib, zəncirlə bağladılar və Şama apardılar. O, dəfələrlə müxalifləri tərəfindən işgəncə və əziyyətlər gördü və nəhayət, hicrətin 95-ci ilində, Vəlid ibn Əbdülməlikin xilafəti zamanı hakimiyyət qüvvələri tərəfindən zəhərlədilib şəhadətə qovuşdu.

Ayətullah Xamenei